

Славиша Ковачевић¹
Дијана Бојић²

Економски систем Кине – реформе и економски раст

The Chinese Economic System – Reforms and economic growth

Резиме

НР Кина је у посљедње три деценије остварила импресивну стопу економског раста. Реформе које је спровео Денг Сјаопинг 1978. године омогућиле су да изразито сиромашна, затворена, планска привреда постане највећи свјетски извозник и најатрактивнија земља за страна улагања. Кина континуирано биљежи високе стопе раста, суфицит платног биланса и текућег рачуна, висок прилив страних директних инвестиција, високе стопе штедње, као и највеће девизне резерве у свијету.

Иако је убрзан економски раст побољшао животни стандард Кинеза, велики дио становништва се још увијек бори са екстремним сиромаштвом. Све више су изражене социјалне и економске разлике између становника ове земље, а постојање једнопартијског система довело је и до проблема корупције, незаштићености радника, недовољне социјалне и здравствене заштите, као и недовољне заштите животне средине. Кинеске власти су постале свјесне да би нерјешавање ових проблема могло довести у питање даљи напредак, те су се одлучили на промјену стратегије раста. Последња предвиђања доказују да Кина и даље иде у правом смјеру, те да би већ ове године могла преузети лидерску позицију у свјетској економији.

¹ Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, slavisa.kovacevic@efbl.org

² Студент првог циклуса студија, dijanabojevic@msn.com

Кључне ријечи: *Кина, реформе, социјализам у кинеском сјтили, љривредни расћ, извоз, СДИ.*

Summary

In the last three decades, the PR China has made impressive rate of economic growth. The reforms carried out by Deng Xiaoping in 1978 have enabled very poor, closed, planned economy to become the world's largest exporter and the most attractive country for foreign investments. China has continuously recorded high growth rates, balance of payments surplus and a current account surplus, a large inflow of foreign direct investments, high savings rates, as well as the largest foreign exchange reserves in the world.

Although rapid economic growth has improved the living standard of Chinese people, a large part of the population is still struggling with extreme poverty. Social and economic inequalities in this country are becoming more emphasized, and the one-party system led to the problems of corruption, lack of protection of workers, lack of social and health care, and insufficient protection of the environment. Chinese authorities had become aware that neglect of these issues could threaten further progress and they decided to change the strategy of growth. Last projections show that China is still going in the right direction, and it could take a leading position in the world economy this year.

Key words: *China, reforms, Chinese-style socialism, economic growth, export, FDI*

Увод

Народна Република Кина је најмногољуднија земља свијета са 1,3 милијарде становника. Земља је смјештена на истоку Азије и простира се на површини од приближно 9,6 милиона квадратних километара, што је чини најгушће насељеном земљом свијета и трећом земљом у свијету по величини.

Још једна јединствена карактеристика Кине је појава „велике Кине“. Велика Кина се односи на присуство великог броја Кинеза унутар и ван кинеског подручја. Географски, „велика Кина“ обухвата континенталну Кину, Тајван, Хонг Конг и Макао. Хонг Конг је сада под управом континенталне Кине, али задржава велику аутономију. Велика Кина укључује и дијаспору са више од 50 милиона Кинеза, смјештених углавном на сјевероистоку Азије.

Кина је најстарија свјетска цивилизација, са писаном историјом старом преко 3000 година. Богато наслеђе кинеског народа је важно за немјерљив утицај на њихове ставове према процесу модернизације и учешћа у њој. До прве половине XIX вијека, Кина је била симбол моћи и развијености на

највишем нивоу. Четири велика открића: прављења папира, компаса, барута и штампарство су се проширила широм Азије и Европе. О развоју ове земље свакако свједоче и архитектура, литература, поезија и филозофија тог времена.

Током XIX, и највећег дијела XX вијека, Кина остаје затворена за остатак свијета, што онемогућава даљи развој и напредак ове земље. Неразвијеност земље и велико сиромаштво заустављено је 1978. године, када је Денг Сјаопинг (Deng Xiaoping) почео да спроводи познате кинеске реформе. Данас, Кина импресионира свијет својим убрзаним растом и напретком. Посљедње три деценије, Кина је право „економски чудо“. Како наводи професор Вукмирица (Вукмирица, 2012), она представља јединствен примјер земље у свијету која свој економско-социјални развој заснива на основама два система: „социјалистичког“ – централно планског и „капиталистичког“ – тржишног система. То је систем који Грегори и Стјуарт (Gregory, Stuart, 2013) називају **социјализам у кинеском стил**у у којем државна и приватна економија коегзистирају, одсујно је национално планирање и право приватне својине би требало бити заштићено.

Иако се кинески економски систем тешко може категорисати, то је тржишно-социјалистички оријентисана привреда у којој се комбинују значај државног власништва и контроле над приватном економском активности, али под надзором монополистичке комунистичке партије.

1. Стање у Кини прије реформи

Оно што разликује Кину од осталих социјалистичких земаља које су спроводиле реформу јесте да се она није одлучила на овај корак због дубоке макроекономске кризе. Чак супротно, постојала је фискална и платнобилансна равнотежа, као и висок ниво домаће штедне.

Иако земља није била у кризи, спровођење реформи је било неопходно због:

- мале или никакве продуктивности (и поред укупног раста), што је захтијевало веће инвестиције, без повећања личне потрошње,
- политичког одбацивања љевеце (посебно везано за период „културне револуције“), при чему се социјалистички систем није одбацивао *per se* (Бајец, Јоксимовић, 2004).

Прије спровођења реформи, Кина је била затворена, већином пољопривредна земља. Скоро 1/3 бруто друштвеног производа у 1979. години остваривала се у пољопривреди. Овај проценат код осталих социјалистичких држава кретао се око 10% до 1989. године, што је довољан доказ њене неразвијености. У сектору индустрије у овом периоду посебан акценат се

стављао на тешку индустрију, као и у већини социјалистичких земаља. Удио индустрије у националном дохотку је растао, чиме је она заузимала значајно мјесто у кинеској привреди. Главни носиоци индустријског развоја су била велика и средња предузећа у државном власништву. Приватна предузећа нису постојала.

Кина је била централизована планска привреда, али не у мјери у којој је то био Совјетски Савез. Постојала је одређена аутономија покрајина усљед децентрализованости кинеске економије и политичког система. Централна планска комисија је доносила петогодишње планове производње и у пољопривреди и у индустрији, а који су постајали „закон за произвођаче“. Овакав систем планирања стварао је проблеме сличне онима у Совјетском Савезу: неравнотеже и несташице, лош квалитет, неефикасност, одступања од планова, итд.

Ниво БДП-а *per capita* у Кини 50-их година XX вијека је порастао за неvjероватних 50%. Међутим, политичке катаклизме након 1958. године (Велики скок напријед и Културна револуција) ограничиле су и зауставиле кинески раст. У периоду прије реформи, ниво кинеског БДП-а *per capita* био је међу најнижима у свијету. Износио је само 270\$ у 1979. години.

2. Кинеска економска реформа

Поред повољних предуслова, успјешност самих реформи била је посљедица кинеског приступа спровођењу реформи. Оно што разликује Кину од осталих земаља које су пролазиле период транзиције јесте да она није имала детаљно разрађен план спровођена реформи. Можемо рећи да су и саме реформе почеле спонтано да се спроводе када је група сељака из села Сјао-ганг, у покрајини Анхуи, тајно подијелила земљу (која је била у власништву државе) породицама, које ће је обрађивати и сачувати оно што преостане након испуњавања квота државе. У то вријеме, таква подјела је била нелегална и изузетно опасна. Супротно очекивањима, Денг Сјаопинг и његове присталице подржавају реформске иницијативе које потичу углавном из сеоских подручја. Овим је почела **реформа пољопривреде** како се спонтаном подјела земље проширила на друга села. Реформе у пољопривреди нису прве само по томе што оне представљају почетак спровођења реформи, него и због самог значаја за реформске напоре.

С обзиром да није постојао план спровођења реформи, реформе у једном сектору доводиле су до потребе реформисања других области. „Систем уговорне одговорности“ и раст релативних цијена пољопривредних производа мотивисао је пољопривреднике да повећају продуктивност. Настају вишкови расположиви за инвестирање у индустрију и формирају се прва

општинска и сеоска колективна предузећа (township and village enterprises, TVEs), чиме почиње **реформа у индустрији**. У вријеме када је Денг Сјао-пинг дошао на власт, домаћим тржиштем се управљало државним трговинским мрежама. Међутим, требало је продати вишкове производа са фарми у градовима. Први кинески предузетници морали су пронаћи начин да превазиђу социјалистичке институционалне баријере и креирају тржиште. Они су морали да манипулишу профитом и сигурношћу (Gregory, Stuart, 2013).

Како је предузетничка активност све до 80-их година прошлог вијека била нелегална, а главни извор капитала биле су банке у власништву државе које су финансирале само државна предузећа (што и данас претежно чине), приватна економска активност била је могућа само уз кориштење одговарајуће колективне форме власништва или под параваном „градских и сеоских колективних предузећа“. Приватно власништво је препознато тек 2003. године, када је донесен Закон о власништву. Међутим, кинеске власти и даље остају мишљења да предузећа од националног интереса морају остати под власништвом и контролом државе.

Обиљежје кинеских реформи били су експериментисање и градуализам. То је омогућило властима да на вријеме отклоне недостатке реформи уколико уоче да би оне могле довести до поремећаја у привреди, као и да избјегну трошкове неуспјеха реформи на националном нивоу (уколико би се оне показале неуспјешним на локалном нивоу). Овај систем свакако је омогућио да реформатори на локалним нивоима добију заслуге, али и снесе одговорности за (не)успјех реформи. Постепеност у спровођењу реформи обезбјеђивала је потребно вријеме за успостављање неопходних предуслова (институција, закона, обуке појединаца, итд.) за успјешно спровођење реформи.

Како су реформе у пољопривреди и индустрији показивале позитивне резултате, као и остале азијске земље, и Кина је постала свјесна да мора да се **отвори за размјену са остатком свијета**, како би обезбиједила неопходан капитал који ће подржати развој пољопривреде и индустрије улагањем у нове технологије и опрему. То је свакако убрзало развој Кине, јер је свјетска конкуренција приморала Кину да (поред предности у ниским трошковима радне снаге) модернизује своју производњу и производи висококвалитетне производе. Поред реформи у спољнотрговинским корпорацијама (које су до тада представљале државни систем спољне трговине), влада је стимулисала извоз спроводећи низ девалвација, директно стимулишући и субвенционисући предузећа која извозе, дајући им пореске олакшице и уводећи многе друге меркантилистичке мјере. Хонг Конг, са највећом трговачком луком у Азији, обезбиједио је инфраструктуру кроз коју су кинеска добра освојила свјетско тржиште. Велики дио девизних средстава (око 1/3), на-

сталих извозом робе, кориштен је за увоз нових машина и опреме, чиме је Кина врло брзо постала главни конкурент највећим свјетским трговцима. Улазак Кине у Свјетску трговинску организацију (СТО) 2001. године обавезао је власти да поштују правила и регулативе СТО, међутим, до данас кинеске власти избјегавају да усвоје већину обавезујућих прописа. Табела 1. показује да је Кина данас земља са највећим извозом у свијету, при чему се највећи извоз остварује у САД (17,2%) и ЕУ (16,3%). Мање позната чињеница јесте да је Кина друга земља по увозу робе, при чему се највећи увоз у 2012. години остваривао из ЕУ (11,7%) и Јапана (9,8%), а предвиђања су да ће у овој години постати највећи свјетски увозник. Суфицит спољнотрговинског биланса Кине је у 2013. години био нешто већи од 176 милијарди долара. Једина земља са већим суфицитом је Њемачка, док је дефицит САД-а износио 360,7 милијарди US\$ (подаци преузети са The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2187rank.html>).

Табела 1.*Показатељи кинеске спољне размјене*

РОБНА РАЗМЈЕНА	Вриједност	Просјечна годишња промјена (%)		
	2012.	2005-2012.	2011.	2012.
Робни извоз, (милион US\$)	2 048 714	15	20	8
Робни увоз, (милион US\$)	1 818 405	16	25	4
	2012.			2012.
Удио укупног свјетског извоза	11,13	Удио укупног свјетског увоза		9,77
Подјела у укупном извозу привреде		Подјела у укупном увозу привреде		
Према главним група роба		Према главним група роба		
Пољопривредна добра	3,2	Пољопривредна добра		8,6
Горива и руде	2,7	Горива и руде		29,4
Фабрички производи	94,0	Фабрички производи		58,2
Према главним одредиштима		Према земљи поријекла		
1. САД	17,2	1. Европска унија (27)		11,7
2. Европска унија (27)	16,3	2. Јапан		9,8
3. Хонг Конг, Кина	15,8	3. Кореја		9,3
4. Јапан	7,4	4. Кина		7,9
5. Кореја	4,3	5. САД		7,4

Извор: World Trade Organization 2014

<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=CN>
(09.05.2014.)

Доношењем Закона о заједничким улагањима 1979. године и отварањем 4 специјалне економске зоне 1980. године, Кина је охрабрила стране компаније да улажу у послове са кинеским партнерима. Кина је постала земља са највише страних директних инвестиција (СДИ) од свих развијених привреда са рекордних 117,6 милијарди USD страних директних инвестиција у 2013. години (Wang, Qing, 2014) *Стране директне инвестиције су инвестиције страних инвеститора у облику стицања значајног дијела акција домаћих компанија или уласка у партнерство са домаћим компанијама кроз заједничка улагања* (Gregory, Stuart, 2013).

СДИ су омогућавале кинеским предузећима да лакше приступе модерним технологијама, новом капиталу, као и страним тржиштима, што је додатно увећало кинески извоз. Кинеске компаније са страним инвестицијама извозиле су 1985. године добра у вриједности мањој од 1 билион долара годишње и чиниле су 1% кинеског извоза. До 1995. године, достигла су скоро 50 милиона долара извоза и удио од 32% укупног кинеског извоза. Скоро све највеће свјетске компаније схватиле су предности инвестирања у пројекте у Кини. Међутим, те предности захтијевале су одређене услове. Транснационалне компаније могле су да улажу у Кину само уколико постану партнери са кинеским партнером кроз заједничка улагања, што је значило управљање према кинеској пословној пракси.

Кинеска права формалног власништва су изузетно слаба, чак и након усвајања Закона о власништву 2003. године. Чак се транснационалне компаније које улажу у кинеске пројекте прилагођавају оваквом систему, те као улогу гаранта уговора радије користе корумпиране владине или партијске званичнике, него судове. Добијање лиценци, дозвола, банкарских зајмова, заштите од конкуренције и других предности зависи од тога да ли ће предузетник наћи одговарајућу особу која ће бити вољна да „помогне“. Упркос својим манама, овакав начин пословања, до данас, је обезбиједио довољно заштите да омогући прилив милијарди долара инвестиција сваке године.

3. Развојни пут Кине након темељних реформи 1978. године

Након темељних реформи које је спровео Денг Сјаопинг, Кина је и даље задржала једнопартијску диктатуру и неке социјалистичке корјене како би створила социјализам у кинеском стилу са великим државним сектором и водећом улогом комунистичке партије. Међутим, и поред слабе заштите права својине, слабог корпоративног управљања, недостатка демократије и владавине права, табела 2, показује да је Кина остварила задивљујући напредак у последње три деценије. Рекордне стопе раста БДП-а, које су се у просјеку кретале око 10% задивиле су свијет. Стални раст извоза који пре-

машује увоз обезбиједио је Кини раст девизних резерви које у 2010. години достижу ниво од скоро 2 914 милијарди америчких долара. Отварање кинеске привреде обезбиједило је и прилив више стотина милијарди долара страних директних инвестиција након што су страни улагачи похрлили у Кину, а тај износ се из године у годину увећава.

Табела 2.

Макроекономски показатељи развоја Кине након реформи 1978. године

Показатељ	1985.	1990.	1995.	2000.	2005.	2010.
БДП (у милијардама US\$)	306.67	356.94	728.01	1,198.47	2,256.90	5,930.53
БДП per capita	292	314	604	949	1,731	4,433
Просјечна стопа раста	10.78 (1981- 1985)	7.92 (1986- 1990)	12.28 (1991- 1995)	8.62 (1996- 2000)	9.76 (2001- 2005)	11.22 (2006- 2010)
Увоз (% БДП)	13	13	19	21	32	26
Извоз (% БДП)	9	16	20	23	37	29
Резерве укључујући злато (у милијардама US\$)	16.88	34.48	80.29	171.76	831.40	2,913.71
СДИ (у милионима US\$)	1956	3,487.00	35,849.20	38,399.30	104,108.69	243,703.43
Бруто штедња (% БДП)	35	40	42	37	48	52
Незапосленост (%)*	7.2	5.6	5.6	4	5.1	9.6
Инфлација (%)	9.3	3.1	16.9	0.3	1.8	3.3

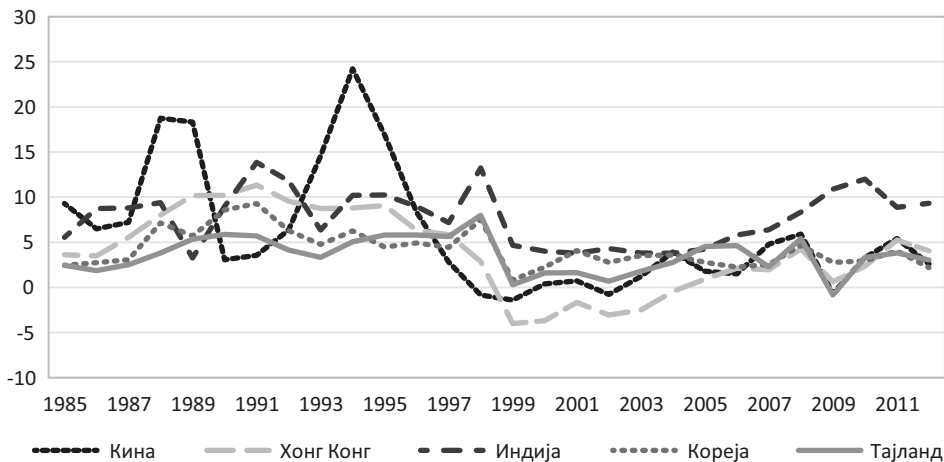
Извори: Ауторова обрада података преузетих са The World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries> (11.05.2014.), *Unitet States Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, http://data.bls.gov/timeseries/LNU04000000?years_option=all_years&periods_option=specific_periods&periods=Annual+Data, (11.05.2014.)

Континуиран раст Кине након темељних реформи имао је и своје негативне стране. Земља је погођена великим осцилацијама потрошачких цијена. Графикон 1. свједочи о расту инфлације у односу на динамичне азијске привреде, а који је задесио Кину у периоду 1987-1989. и 1993-1995. године. Да би спрјечила даљи раст инфлације, влада је одлучила да преузме одговарајуће мјере за смиривање и смањење инфлације, што је довело до пада инфлације и смањења осцилација након 1995. године.

Упркос завидним стопама раста и БДП-у трећем по величини у свијету (послије САД-а и ЕУ), Кина и даље спада у групу земаља са ниским животним стандардом. Табела 3. показује да се Кина у посматраном периоду налази далеко испод нивоа БДП per capita развијених земаља. Раст БДП-а per capita који се остварује сваке године није довољан да Кина избјегне замку средњег дохотка и уврсти се на листу развијених земаља.

График 1.

Појрошачке цијене у Азији

Извор: Ауторова обрада података преузетих са UNCTAD, <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>, (11.5.2014.)

Табела 3.БДП *per capita* развијених земаља и Кине у периоду 1985-2010. године

	1985.	1990.	1995.	2000.	2005.	2010.
Аустрија	9 085	21 479	30 064	23 995	37 048	45 190
Канада	13 764	21 037	20 152	23 638	35 119	46 361
Кина	292	314	604	949	1,731	4,433
Данска	11 969	26 423	34 774	29 981	47 546	56 213
Финска	11 215	27 854	25 608	23 542	37 331	44 142
Француска	9 613	21 414	26 487	21 859	34 051	39 700
Њемачка	-	21 675	30 791	22 907	33 514	40 169
Јапан	11 539	25 388	42 847	37 633	36 172	43 374
Кореја	2 432	6 291	11 892	11 598	17 959	21 063
Луксембург	12 376	33 236	50 738	46 544	82 370	105 095
Холандија	9 219	19 801	27 166	24 275	39 157	46 936
Швајцарска	15 801	36 620	46 301	35 902	52 138	72 184
САД	17 198	22 520	27 411	34 802	42 068	46 201

Извор: Ауторова обрада података преузетих са UNCTAD, <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>, (11.5.2014.)

Иако је стандард становништва још увијек на ниском нивоу у поређењу са водећим свјетским економијама, постотак становништва који се налази испод границе сиромаштва се сваке године смањује. Од 84% становништва које се налазило испод границе сиромаштва 1980. године, данас тај број износи 13% укупног становништва, са доходком по глави становника који се увећао скоро 30 пута. Све више младих људи има приступ средњошколском образовању. Док је 1970. године то била привилегија којој је имало приступ свега 28% младих, данас 82% младих има могућност да се образује у овим институцијама. Кина шаље своје младе на едукацију на престижне универзитете широм свијета, како би стекли што боље образовање и стечено знање искористили за даљи развој родне Кине.

Још један важан резултат реформи је и развој приватног сектора. До 1978. године, приватна предузећа су била незаконита. Након спровођења економских реформи, почело се јављати „породично предузетништво“. До 2002. године, удио БДП-а који су производила чисто приватна предузећа премашио је половину. До 2004. године, постојало је више од 3 милиона приватних компанија. Данас у Кини постоји преко 40 милиона предузетника, који запошљавају 200 милиона људи и генеришу двије трећине индустријског производа.

4. Кина данас

Кина је данас друга највећа економија свијета, послије САД-а, а тренд убрзаног раста ове земље се и даље наставља. Иако у посљедње три године долази до благог пада стопе раста БДП, она се и даље налази на завидном нивоу од 7,6% (2013). БДП *per capita* у 2013. години је достигао ниво од 9 800 USD. Незапосленост има тенденцију пада и тренутно је на нивоу од 6,4%, док је инфлација прилично стабилна и износи 2,6% у 2013. години (мјерена промјеном нивоа потрошачких цијена).

Табела 4.

БДП, БДП per capita и стопа раста

Показатељ	2011.	2012.	2013.
БДП (у трилионима USD, PPP)	11,54	12,43	13,37
БДП <i>per capita</i>	8 600	9 200	9 800
Просјечна стопа раста	9,3	7,7	7,6

Извор: Ауторова обрада података преузетих са The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html> (15.05.2014)

Основ кинеског развоја је свакако размјена са остатком свијета. Највиши ниво девизних резерви (укључујући злато) у свијету (3,82 трилиона USD у 2013. години), Кина је остварила захваљујући континуираном остварењу платнобилансног суфицита и сталном приливу страних директних инвестиција.

Кина је прва земља свијета по величини извоза (2,21 трилион USD у 2013. години) и друга земља по увозу (1,77 трилиона USD). Има највећи удио у увозу САД-а (19%) и Европске уније (16,2%), док она највише увози из ЕУ (11,7%) и Јапана (9,8%). Највише се извозе готови производи и то производи произведени у фабрикама које увозе сировине и материјале за производњу. Све већи значај у кинеском извозу добијају производи високих технологија. Тренутно, Кина је најзначајнија земља по извозу високо развијене технологије. Њен извоз ових производа (505 милијарди долара у 2012. години) је скоро 3 пута већи од извоза Њемачке и приближно 3,5 пута већи од извоза САД-а.

Табела 5.

Извоз високо развијене технологије развијених земаља и Кине

Извоз високо развијене технологије (USD)	2009.	2010.	2011.	2012.
САД	132 406 674 889	145 497 804 512	145 273 374 428	148 772 488 404
Њемачка	139 960 752 000	158 507 039 742	183 371 439 118	183 354 358 704
Кина	309 600 892 370	406 089 687 684	457 106 558 431	505 645 680 350

Извор: Ауторова обрада података преузетих са The World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS/countries>, (15.05.2014.)

У прошлој години, јавни дуг износио је 31,7% БДП, при чему је већина дуга искориштена за побољшање инфраструктуре (Xiao, 2014). Иако постоје мишљења да јој пријети дужничка криза, удио јавног дуга Кине у БДП је много мањи од Јапана (226,1%), САД-а (71,8%) и многих европских држава. Пратећи овај тренд раста, он још дуго неће прећи међународно признату критичну границу од 60% БДП-а.

Како преноси Кина дејли (Xinhua, 2014), екстерни дуг Кине достигао је ниво од 863 милијарде долара крајем 2013. године, што је повећање у односу на 2012. годину од 17%. Од укупно регистрованог дуга, дуг који је доспио на наплату износи око 527 милијарди долара. Већина спољног дуга (677 милијарди долара) је кратког рока доспијећа (до једне године), док остатак представља средњорочна и краткорочна задуживања. Доминирају дугови деноминирани у доларима (дблизу 80%), а затим слиједе евро (5,5%) и јен (5%).

Буџетски дефицит у прошлој години износио је 2,1% БДП, док је на текућем рачуну остварен суфицит од 176,6 милијарди USD. У 2013. години остварен је и рекордан прилив СДИ. Већина СДИ у Кини долази из Азије, а највећи инвеститор је Хонг Конг (који можда игра улогу посредника за Кинезе у различитим земљама). Највеће свјетске компаније боре се да искористе предности кинеске јефтине и дисциплиноване радне снаге, те се сваке године све више страних директних инвестиција слива у Кину. Такав прилив средстава од СДИ омогућава Кини да финансира дио бруто капитала, док се преостали дио финансира из штедње становништва, која је износила 49% БДП у 2013. години. Овако висок износ штедње посљедица је негативног искуства кинеског становништва и суочавања са екстремним сиромаштвом након Великог скока напријед и Културне револуције.

Суштина социјализма у кинеском стилу јесте да „национални шампиони“ остану у државном власништву. Држава посједује и контролише у просјеку 50% БДП кроз државна предузећа, чија вриједност обухвата више од 90% тржишне вриједности свих кинеских компанија. Иако је спроведена корпоратизација државних предузећа, пракса меког буџетирања државних предузећа се наставила.

Реформама још увијек није погођен финансијски сектор, јер су главне кинеске банке под директивом централне власти, док је страним финансијским институцијама и даље отежан приступ огромном кинеском тржишту (и поред захтјева СТО). Кинеске банке имају право да финансирају само 4% приватних предузећа, док је остатак резервисан за неефикасна државна предузећа. Већина позајмица приватним предузећима се обавља на неформалним тржиштима новца³, под неповољним условима, чиме се приватна предузећа присиљавају да или остваре високе профитне стопе или да проширење пословања финансирају из штедње.

Међутим, Кина наставља са спровођењем реформи и структурним промјенама, што је и потврдила у 12. петогодишњем плану који је усвојио Национални народни конгрес на засиједању одржаном марта 2011. године. Главни приоритети у овом плану су одржив раст, индустријски развој и унапређење домаће потрошње. То се може закључити из основних циљева развоја Кине у периоду 2011-2015. године:

- Развој западних кинеских регија,
- Заштита околине и побољшање енергетске ефикасности,
- Наставити транзицију према економији која је вођена домаћом потрошњом, умјесто извозом,
- Побољшање услова живота кинеских грађана,

³ Процјене су да ове позајмице на годишњем нивоу износе око 10% БДП.

- Развој седам приоритетних индустрија, циљ је повећати њихово учешће у БДП са 2% на 8% до 2015. године:
 - Три сектора повезана са темом одрживог раста: штедња енергије и заштита околине; нова енергија; и возила са чистом енергијом
 - Друга подручја су повезана са кинеском амбицијом да напредује у ланцу вриједности: биотехнологија; нови материјали; нове ИТ; и врхунска производња.

Главни економски циљеви представљени овим планом су:

- Остварити просјечну стопу раста БДП од 7%,
- Повећати урбанизацију са 47.5% на 51.5% становништва,
- Повећати удио сектора услуга у БДП за 4 процентна поена, са 43% на 47%,
- Повећати улагања у истраживања и развој на 2.2% БДП,
- Одржати инфлацију (CPI) на или испод нивоа од 4% годишње.

5. Кина – нови лидер свјетске економије?

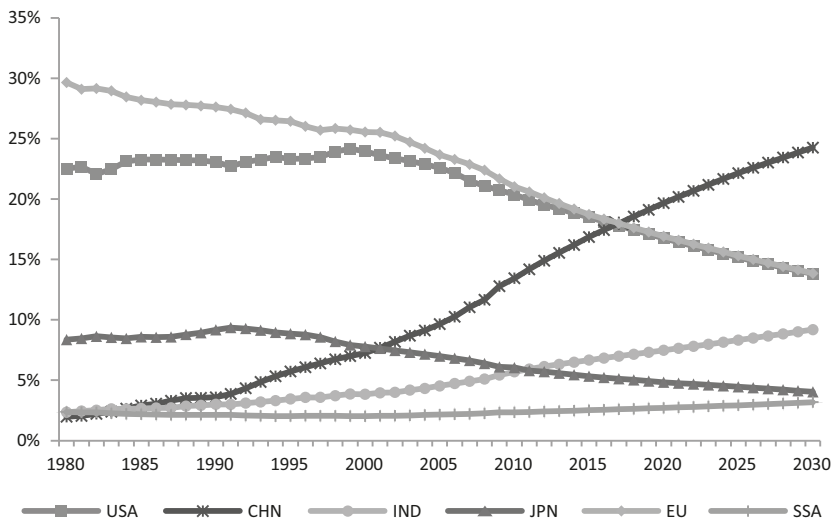
Динамичан и брз (најбржи на свијету) економски развој Кине у току посљедњих година доказ је *йредносџи йланској развијања йржишџиа насу йрош нейланском сџамйеду ка йржишџиу* (Вукмирица, 2012). Управо успјешна координација и заједничка егзистенција тржишног и централно-планског привређивања омогућили су Кини да постане друга највећа економија свијета.

Нови циљеви развоја усвојени 2011. године су доказ да Кина не планира да се заустави, већ управо супротно – она настоји да избије на сам врх свјетске лествице. Међутим, Кина је одлучила да промијени стратегију раста. На основу циљева постављених у 12. петогодишњем плану, видимо да је фокус на квалитету раста (умјесто досадашњег квантитета), структурним реформама које ће подржати иновације и економску ефикасност, смањењу односа руралног и урбаног становништва, разлика у дохотку, разлика у развоју приморских и копнених регија, те очувању животне средине.

Иако су планови да раст буде нешто спорији него претходних година (7% годишње), графикон 2, показује да ће он бити довољан да Кина ове године преузме водећу позицију према удјелу у свјетском БДП. До 2030. године, овај проценат ће износити близу 25%, што ће бити далеко више од ЕУ и САД (15%).

График 2.

Удио у свјетском БДП (PPP)

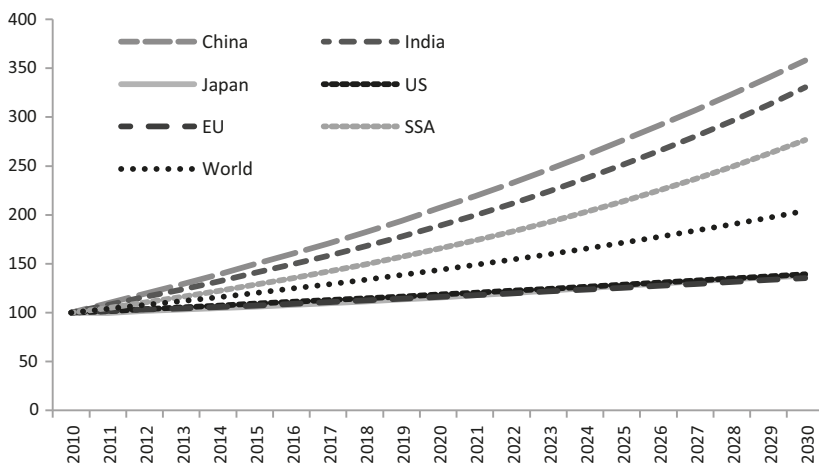

Извор: Gros D., Alcidi C. (2013). The Global Economy in 2030: Trends and Strategies for Europe, преузето са <http://europa.eu/espas/pdf/espas-report-economy.pdf> (17.05.2014)

Према истраживањима ЕУ, стопа раста свјетског БДП ће остати приближно иста (3,8%), те ће се он до 2030. године једва удвостручити, док ће се стопа раста Кине смањити на 6,7%, али ће се њен БДП скоро уторостучити.

График 3.

Поређење раста БДП (PPP), 2010-2030. год.

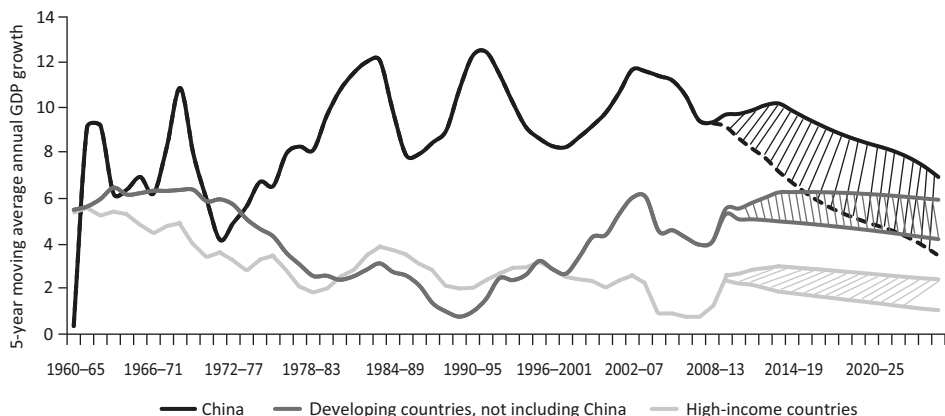

Извор: Gros D., Alcidi C. (2013). The Global Economy in 2030: Trends and Strategies for Europe, преузето са <http://europa.eu/espas/pdf/espas-report-economy.pdf> (17.05.2014)

Према економистима Свјетске банке постоје два разлога због којих ће доћи до смањења стопе раста БДП. Први разлог је посљедица политике једног дјетета у Кини, која доводи до константног старења становништва и ограничавања стопе раста радне снаге. То ће довести до смањења штедње (која ће и даље остати на високом нивоу), а самим тим и инвестиција. Други разлог је директна посљедица убрзаног раста који ће довести до слабљења њене главне конкурентске предности (јефтина радна снага). Раст продуктивности обезбидиће повећање плата, које ће свакако изазвати раст потрошње и увоза. Повећање дохотка довешће и до повећаног кориштења услуга и релативног раста цијена услуга у односу на производна добра. Како је продуктивност у сектору услуга мања него у производњи, доћи ће до смањења стопе раста.

График 4.

Трендови расџи

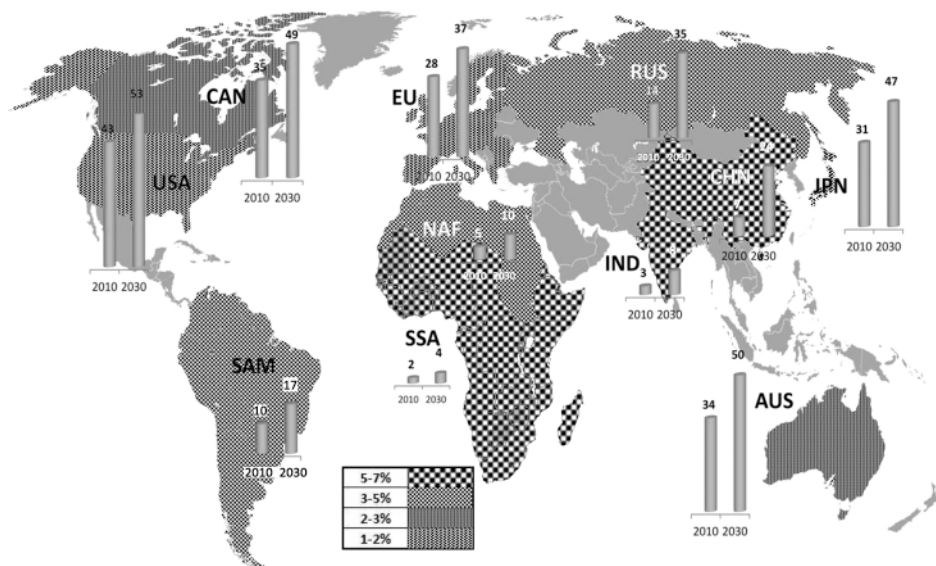
Извор: The World Bank (2013), *China 2030*, преузето са <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/China-2030-complete.pdf>, (17.05.2014)

Прогнозе су да ће доходак по глави становника (PPP) од 7 000 USD у 2010. години повећати на 24 000 USD у 2030. години, док ће амерички доходак порастати са 43 000 на 53 000 USD.

Раст извоза ће успорити због повећања удјела Кине на свјетском тржишту, а као посљедица веће домаће тражње ће доћи до раста увоза. Иако ће то довести до смањења спољнотрговинског суфицита, Кина ће и даље остати водећа на свјетском тржишту.

Слика 1.

Расиј БДП (PPP) у 2030. години (шрафиране њовршине) и БДП per capita (PPP) у хиљадама USD (стиубићи)

Извор: Gros D., Alcid C. (2013). The Global Economy in 2030: Trends and Strategies for Europe, преузето са <http://europa.eu/espas/pdf/espas-report-economy.pdf> (17.05.2014)

Глобални показатељ раста једног економског система јесте способност тих земаља да привуку стране инвестиције, али и способност домаћих компанија да инвестирају и послују у иностранству. Према истраживањима UNCTAD-а (Global Investment Trends, 2012), Кина је већ сада најперспективнија земља у коју транснационалне компаније желе да улажу, али и земља чије инвестиције у остатак свијета су најпожељније.

Економисти Свјетске банке су процијенили да ће Кина још ове године престићи САД по снази националне привреде (Политика, 4. мај 2014). Иако су претходна предвиђања била да ће се то десити тек 2019. године, нова поређења заснована на паритету куповне моћи показују да би се то могло десити много прије. Ипак, величина једне привреде није једино мјерило њеног функционисања и њене моћи. Велики дио кинеског становништва је веома сиромашан, а стандард живота је далеко испод америчког. Неједнакост у погледу богатства појединаца, као и развијености руралних и урбаних подручја је стално у порасту. Улагања у социјални систем, образовање и екологију су и даље занемарљиво мала. Кина својим дугорочним стратегијама настоји да ублажи овакве посљедице убрзаног раста, али политички систем у којем је све подређено Комунистичкој партији, гдје постоји висок

степен корупције и недовољно поштовање људских права онемогућава брзе промјене на боље.

Закључак

Трансформацију од изразито неразвијене пољопривредне земље до друге економије свјета, са тенденцијом да преузме лидерску позицију, Кина дугује економским реформама које је спровео Денг Сјаопинг 1979. године. Прва и најзначајнија је свакако реформа пољопривреде, која је условила наставак спровођења реформи како у индустрији, тако и у спољној трговини. Отварање кинеске привреде за трговину и улагања је основ кинеског развоја. Од тада, она представља магнет за инвестиције транснационалних компанија.

Постепено и експериментално увођење реформи обезбидило је незапамћен напредак једне земље у последње три деценије. Кина је остварила задивљујуће стопе раста, које су у просјеку износиле 10%. Отварање привреде довело је милијарде инвестиција и омогућило увођење најсавременијих начина производње у кинеске фабрике. Кина постаје конкурентна на свјетском тржишту и постаје водећи свјетски извозник, посебно производа високе технологије. Стране компаније су заинтересоване не само за јефтину кинеску радну снагу, него и за огромно кинеско тржиште. Она уједно постаје и једна од водећих земаља увозница, при чему се највише увозе сировине и материјали. Долази до развоја приватног сектора, иако државна предузећа и даље остају доминантна.

Убрзан кинески развој има и своју лошу страну. Почетак спровођења реформи био је праћен великим осцилацијама цијена и високим стопама инфлације. Иако долази до раста животног стандарда, Кина и даље остаје „земља сиромашних“. Развој приватног сектора ствара све већи јаз између неколицине богатих (најчешће чланова партије који уживају заштиту власти) и великог броја становника који живе испод границе сиромаштва. Долази до великих разлика у развоју појединих регија, што свакако представља стални ризик од избијања социјалних немира. Социјална заштита је веома слаба, а образовање је још увијек недоступно свим становницима ове земље. Права радника скоро да и не постоје. Проблеми екологије и очувања животне средине су све израженији, а правни систем и власт су у потпуности у служби Комунистичке партије, што се показало као плодно тло за развој корупције. Овакав систем и даље онемогућава развој и отварање финансијског сектора, који је још увијек под управом централне власти и у служби државних предузећа.

Кинеске власти су све више свјесне недостатака њиховог развоја, што се може видјети из закључака редовних сједница Националног народног кон-

греса које се одржавају сваких пет година, а у виду петогодишњих планова развоја. Кина мијења стратегију развоја и све више пажње посвећује квалитету раста, једнакости и заштити околине. Ови циљеви потврђени су и на Трећем пленуму 18. конгреса Комунистичке партије одржаном у новембру 2013. године. Иако се плановима конгреса предвиђа спорији раст, поједини економисти предвиђају да би Кина већ ове године могла постати нови лидер свјетске економије.

Литература

- Бајец, Ј. и Јоксимовић, Љ. (2004). *Савремени привредни системи*. Београд: Економски факултет.
- Вукмирица, В. (2012). *Економикс и савремени економски системи*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Gregory, P., & Stuart, R. (2013). *The Global Economy and Its Economic Systems*. Cengage Learning.
- Gros, D. & Alcidi, C. (2013). *The Global Economy in 2030: Trends and Strategies for Europe*. Преузето 17.05.2014. са <http://europa.eu/espas/pdf/espas-report-economy.pdf>
- Кина прва економска сила света до краја 2014. (2014, 04 мај). *Политика*, 36, 090.
- The World Bank (2013). *China 2030*. Преузето 17.05.2014. са <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/China-2030-complete.pdf>
- The World Factbook. Доступно на <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>
- UNCTAD. (2012). *Global Investment Trends*. Преузето 17.05.2014. са <http://www.unctad-docs.org/files/UNCTAD-WIR2012-Chapter-I-en.pdf>,
- Unitet States Department of Labor. *Bureau of Labor Statistics*. Преузето 11.05.2014. са http://data.bls.gov/timeseries/LNU04000000?years_option=all_years&periods_option=specific_periods&periods=Annual+Data
- Xiao, C. (2014). Most local govt debt 'controllable', says banker. *ChinaDaily*. Преузето 15.05.2014. са http://www.chinadaily.com.cn/business/2014-05/15/content_17508415.htm
- Xinhua.(2014). China's external debt on the rise. *ChinaDaily*. Преузето 15.05.2014. са http://www.chinadaily.com.cn/business/chinadata/2014-03/31/content_17392105.htm,
- Wang, A. & Qing, K. G. (2014). China 2013 foreign investment inflows hit record high, *Reuters*. Преузето 09.05.2014. са <http://www.reuters.com/article/2014/01/16/us-china-economy-fdi-idUSBREA0F0EI20140116>
- World Trade Organization (2014). Преузето 09.05.2014. са <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=CN>